

Motto: Hensynet til andre er
den bedste Beskyttelse
for Een selv.

VERDENSPARALLELLER

MODERNE SAMFUNDSPROBLEMER

Af

Alfred Horwitz.

INDLEDNING.

Ved Gennemlæsningen af en Del aktuelle Bøger og Piecer, skrevne af moderne Videnskabsmænd, Politikere og Forfattere, har det været ejendommeligt at se, i hvor høj Grad disse Mænd, der som oftest lever fjernt fra hinanden, men ganske vist har det samme Ideal: at skabe en ny og bedre Verden, i Virkeligheden tænker og føler ens.

Skønt det gennemgaaende er Folk, der hører til diametralt modsatte Lejre, baade i national, social og økonomisk Henseende, saa finder man dog til Stadighed Tanker og Udtalelser, der næsten dækker hinanden.

Man skulde da have Lov til at tro, at nogle af de Meninger, der er fremførte og de Retningslinjer, der angives, vil blive bestemmende for Fremtidens Samfundsliv, og at meget af den Livslykke, som Menneskeheden haaber paa, vil blive grundlagt paa en Del af de ganske nye Ideer, der er spiret og groet frem under Krigens blodplettede Isdække.

Jeg syntes da, at det kunde være interessant at sammenstille og parallelisere nogle af disse nye Planer og

Tanker, for at man muligvis derved kunde danne sig et nogenlunde konkret og anskueligt Billede af, hvordan Verden kunde tænkes formet i en mere idealiseret Skikkelse end den gamle, vi kendte.

For at gøre Billedet saa livfuldt som muligt, vil jeg i det følgende citere en Del Udtalelser af fremragende og betydelige Mænd, som f. Eks. Præsident Wilson, den tyske Filosof og Nationaløkonom Walther Rathenau, den engelske Politiker Arthur Henderson og Historikeren E. D. Morel, Amerikaneren Redaktør John P. Frey, Finansskribenten H. F. Crohn, Italieneren Alessandro Schiavi og Professor Lauritz V. Birck, og jeg haaber ikke, at disse Citater, som hyppigt vil blive stillet overfor hinanden for at vise Ensartetheden i de geniale Mænds Tanker, skal virke trættende.

For det Tilfælde forøvrigt, at de nysnævnte Navne ikke skulde være tilstrækkelig kendte, vil det maaske være rigtigt i ganske korte Træk straks at give en lille Skildring af et Par af de Mænd, hvis Ord hyppigst citeres.

Medens Arthur Henderson — som de fleste ved — er en af det engelske Arbejderpartis mest fremragende Førere, tidligere Minister i Lloyd Georges Kabinet og som Sekretær i Labour Party har udarbejdet dettes Program, er E. D. Morell maaske knap saa kendt herhjemme. „En af Englands ypperste Tænkere“, kalder Georg Brandes ham, og baade som Historiker og som politisk Skribent har han ydet noget fremragende. Han er desuden en Mand, som i særdeles høj Grad kan betragtes som værende en Autoritet paa det internationale Diplomatis Omraade, idet han fra 1899 i tolv Aar var Sjælen i Ordningen af Kongo-statens Forhold og derved kom i Rapport til saa godt som alle de mere betydende europæiske Diplomater. Fra 1912 sad han i det engelske Kolonialministerium som Medlem af det vestafrikanske Udvalg, men er senere blevet Sekretær i „The Union of Democratic Control“, som han var med til at stifte i 1914 efter Krigens Udbrud.

Interessantest er dog maaske nok Dr. Walther Rathe-

nau, denne mærkelige Blanding af praktisk Købmand, Videnskabsmand, Idealist og de reale Handlingers Mand. Som Søn af „Allgemeine Elektrizitäts Gesellschaft“s Grundlægger, Emil Rathenau, er han nu med sine Halvthundrede Aar Præsident for Selskabet, efter at Faderen døde i 1915. Han studerede oprindeligt Elektroteknik og Filosofi, grundlagde i 1893 „Elektrochemische Werke“, var senere i Direktionen for A. E. G., gik derpaa over i Storbanken „Berliner Handelsgesellschaft“ som Direktør, medvirkede nogle Aar sammen med Dernburg i tysk Kolonialpolitik, har siden 1899 skrevet en Række filosofiske og national-økonomiske Værker og overtog endelig i 1914 — umiddelbart efter Krigens Udbrud — Organisationen af den tyske Raastofforsyning, som han gennemførte paa den mest glimrende Maade.

Han er en Mand, som det er yderst interessant at stifte Bekendtskab med, ikke mindst fordi det netop er et Menneske, der som han er trænet i et langt Livs praktiske Skole, der fremsætter Synspunkter, som, fremstillet af en aabenbar Teoretiker, vilde blive betragtet som den rene Utopi.

Imidlertid føler man hele Tiden, hvorledes der bag hans, som forøvrigt ogsaa bag de øvrige nævnte Mænds, mange kloge og forstandige Ord, og i de nye Tanker og Ideer bruser en Strøm af hellig og glødende Idealisme, og man mærker overalt en klippefast Tro paa og Tillid til, at Verden, naar den engang igen er kommet i sine Fuger, vil blive omskabt paa en langt lykkeligere og bedre Maade end den, vi kendte før 1914.

Som Rathenau i „Die neue Wirtschaft“ et Sted siger:¹⁾ „det tidligere er sunket ned og vil aldrig mere genopstaa; har vi tvungent forladt det, vender vi det nu frivilligt Ryggen og skaffer os i vort Ansigts Sved en ny Arbejdsmark,

¹⁾ S. 24.

som vil blive velsignet for vor egen og vort ærlige Arbejdes Skyld“.

Og ganske paa lignende Maade udtrykker Henderson sig straks i Begyndelsen af sit lille Skrift: „Aims of Labour“, naar han hævder:¹⁾ „at i dette Land (England) som i hvert andet Land har Krigen allerede grundigt ændret det før Krigen gældende økonomiske System. Store Forandringer i den materielle Samfundsbygning vil komme, der vil være dikteret af den nye, demokratiske Bevidsthed og den nye sociale Samvittighed, som vil opstaa af den nuværende Kamps langvarige Pine“.

Inden vi imidlertid nærmere gaar over til at se paa, hvorledes vore Dages store Mænd har tænkt sig Fremtidens politiske, sociale og økonomiske Liv omdannet, kunde det maaske være praktisk først i store Træk at fremdrage de Hovedspørgsmaal, som det i Virkeligheden drejer sig om, og at faa fastslaaet, hvad der er det centrale i alle de Overvejelser, Diskussioner, Planer og Forslag, som hele den civiliserede Verden daglig med den største Interesse og den mest anspændte Opmærksomhed følger i Blade, Tidsskrifter og Bøger.

Blandt de utallige Elementer, der før Krigen uafsladelig gav Anledning til Brydninger og Gnidningsmodstand, og hvoraf de, der omhandlede Flaade-, Koloni-, Handels- og Finanspolitik, ikke var de uvigtigste, og som sikkert alle har været medvirkende til Krigens Udbrud, har dog, alt som denne skred frem i Vildskab og Voldsomhed, to andre Hovedproblemer: nemlig det nationale og det social-økonomiske, mere og mere skudt sig frem i Forgrunden, og det vil da ogsaa blive disse to fundamentale Verdensspørgsmaal, der i langt højere Grad og før noget som helst andet vil kræve en hurtig og tilfredsstillende Besvarelse.

Af disse to Problemer, der har delt Verden paa tværs og paa langs, er der med Hensyn til det nationale det at

¹⁾ S. 7 (oversat af A. Kamp).

bemærke, at Skellet nærmest kan drages mellem dem, der hævder den rene Afsondrethed og dem, der kun ser en lykkelig Fremtidsmulighed i Internationalismens og Kosmopolismens Tegn. Nu skulde der ikke synes at ligge nogen Uoverensstemmelse i, at et Folk, der føler udpræget nationalt og ønsker at hævde sin Selvstændighed, tilhører et Verdenssamfund, hvor man respekterer hinandens Sprog og Kulturejendommeligheder, thi fordi man elsker sit eget Land, behøver man jo endelig ikke at hade et andet, og Eens egen Livslykke skulde dog nødvendig grundlægges paa andres Nød og Ulykke. Naar Nationalhadet imidlertid, medens Krigen rasede, holdtes vedlige og stadig skærpedes, var dette, skønt ikke noget smukt menneskeligt Karaktermærke, dog forklarligt og forstaaeligt; ganske urimeligt og samfundsødelæggende vilde det derimod utvivlsomt være, om Menneskene, der Jorden over er saa afhængige af hinanden og i saa høj Grad trænger til hinandens Støtte og Hjælp, vedvarende ikke skulde kunne finde hinanden i et fredeligt Samarbejde og i en lidenskabsløs Genopbyggen af alt det, der i disse fire, lange, mørke Aar gik til Grunde. — —

I sin Taie i Rom d. 4. Januar udtalte Præsident Wilson: „Der er kun een Ting, der holder Folkene sammen, hvis man udelukker Magt, og det er Venskab og Velvilje. Det eneste, der binder Menneskene sammen, er Venskab, og paa samme Maade er det eneste, der binder Folkene sammen, Venskab“.

Og Arthur Henderson siger i sin Bog: „Nationalisme er ikke det sidste Trin paa en Nations Udvikling, men kun et mellemliggende Trin til Opnaaelse af Verdens-Internationalismen“. ¹⁾

Men lige som vor Tids Idealister (og denne Betegnelse brugt i sin reneste og smukkeste Betydning, uden den hæslige Biklang, som ofte bringer Ordet til at klinge falsk)

¹⁾ S. 40.

bestræber sig for at bryde Folkenes Skranker og danne det Folkenes Forbund, som vist hele Jorden trænger til, ligesaa føres der dagligt af tapre, uselviske Mennesker en energisk og haardnakket Kamp for at bringe Samfundets Tværdeling til Ophør. Og det vil sikkert aldrig blive godt, før de saakaldte Over- og Underklasser er smeltet sammen og begge har lært at indse, at uden et venskabeligt Samarbejde med loyal Hensyntagen til begge Sider vil ordnede Erhvervs- og Produktionsforhold ikke kunne gennemføres, og at fortsat Modsætning er Strid, og Hævdelse af egen-nyttige Særinteresser nødvendigvis maa bringe Samfundet ud i fuldstændig Opløsning og Kaos.

Tidligere kendte vi egentlig kun to meget store Klasse-delinger: Socialisterne og Anti-Socialisterne, men under Krigen har denne Tvedeling efterhaanden ført til en Tredeling, saa at vi nu rundt om i Verden ser tre Partier i Strid med hinanden, Partier, som det ganske vist vil blive meget vanskeligt at forene under een Hat, hvilket imidlertid heller ikke er af større Betydning, naar blot det store sociale Centrumsparti vil faa en afgørende Magt og vinde Sejr over de yderliggaaende til begge Sider.

Længst til højre har vi nemlig — og navnlig i de store sejrende Lande — et reaktionært, chauvinistisk, militaristisk, imperialistisk Parti (l'ancien régime), som ubøje ligt staar paa sine gamle Rettigheder og hverken vil eller kan følge med Tiden, og paa den anden Side yderst til venstre staar den ultraradikal-anarkistisk-kommunistiske Syndikalisme eller Bolschevisme. Men midt imellem ser vi saa det stordemokratiske Parti — Fremtidens Kulturbærer — der skulde kunne samle alle Borgere, Bønder og Arbejdere sammen i et flittigtskabende, socialt-ligevægtigt Samfund.

Om et ¹⁾ „saadant nationalt, demokratisk Parti, der er baseret paa den organiserede Arbejderbevægelse og staar aabent for enhver Haandens og Aandens Arbejder“, siger Henderson: ¹⁾ „Vi kaster Nettet langt ud, fordi vi er klare

¹⁾ S. 19.

over, at et virkeligt Demokrati ikke kan organiseres paa Grundlag af Klasseinteresser, og ¹⁾ Arbejderpartiet skal være det Parti, som bestaar af de produktive Individier, hvis Aandens og Haandens Arbejde frembringer Livsfor nødenheder for alle og ophøjer og løfter den menneskelige Tilværelse. ²⁾ Et kan vi være sikre paa, nemlig at Fremtiden kun vil tilhøre Demokratiet, hvis det samler af sin Magt i ét Leje og søger at styrke sin Vilje ved samlet Optræden“. Han siger endvidere: ³⁾ „Det paahviler snarere de herskende Klasser, som ejer Produktionsmidlerne og fører Kontrol med Statsmaskineriet, at bestemme, om de nødvendige Forandringer skal indføres fredeligt paa Grundlag af villigt Samarbejde eller bekæmpes til sidste Skanse, og ⁴⁾ den antiparlamentariske Agitation vil rejse sig paany, hvis Arbejderpartiet i den nærmeste Fremtid, paa Grund af egen Svaghed eller andre Partiers og Klas sers haardnakkede Modstand, viser sig ude af Stand til at opfylde sine Tilhængeres Forhaabninger“.

Disse Ord, som er skrevet for et Aar siden i England, kunde ligesaa godt være udtalt af den tyske Flertals-Socialdemokrat Præsident Ebert i de sidst forløbne Maaneder eller herhjemme i de Dage, hvor Syndikalisterne fejrede deres værste Orgier.

Forøvrigt er Rathenau inde paa lignende Betragtninger, naar han hævder: ⁵⁾ „At det store Opgør, i Skikkelsen af en europæisk national Borgerkrig, i Virkeligheden har været en Omvæltning af socialpolitisk Karakter, som lidt efter lidt maa føre til en Nyordning af den sociale Klasse dannelse“, og han siger: ⁶⁾ „Lykkes det os at opbygge

¹⁾ S. 21.

²⁾ S. 29.

³⁾ S. 57.

⁴⁾ S. 58.

⁵⁾ Die neue Wirtschaft S. 6.

⁶⁾ S. 33.

en ny Samfundsordning, saa er Underklassens Medvirken os sikker“.

Som man ser, er det Enigheden paa tværs og paa langs man kæmper for at opnaa, og skal vi og vore Børn kunne gøre os Haab om at leve i en Verden, der byder Lykke og Fred og ikke Had, Omvæltning og Tilintetgørelse, saa kan vist alle være enige om, at det gamle Samfund og Systemet fra før 1914 grundigt trænger til at revideres.

VERDENS-AFHÆNGIGHED.

Saa megen Uenighed, saa megen Splid, Konkurrence, Havesyge, Egenkærlighed, Verden end har været behersket af, saa langt vi kan gaa tilbage i Historien, saa er det dog forunderligt af se, hvordan Begivenhederne og Menneskene genspejles ikke blot fra Land til Land, men ogsaa op gennem Tiderne, og hvordan Nationer og Samfund baade i Fortiden, men naturligvis i langt højere Grad i Nutiden med dens livlige og omfattende Verdensforbindelser har været filtret ind i hinanden; ogsaa et tydeligt Bevis for, at Fremtiden nødvendigvis maa genopbygges paa et venskabeligt Verdens-Samarbejde efter alle de Skuffelser, som Fortiden har bragt.

Med Hensyn til Verdens-Ensartethed i Nutiden skriver Rathenau i sin Bog: „Zur Kritik der Zeit“:¹⁾ „Alle større Byer i den vide Verden er i deres ydre Struktur og Mechanik identiske, ligesom ogsaa Stenbilledet set i Gennemsnit er det samme overalt: Bikubeceller fyldte med subtile Substanser af Træ, Læder, Vævning etc. — Ikke mindre ensformige er Byerne paa det aandelige Omraade; Verdensstæderne tilkaster hinanden de samme Bolde i deres daglige og natlige Spil, samme Teaterstykke spilles i Berlin og New York, de samme Forretninger skifter i Paris og London, og det samme videnskabelige Problem, den samme

¹⁾ S. 15, 16, 17.

Skandale holder dem alle i Aande. I forskellige Tunger taler alle Landes Tanker det samme Sprog“.

Sikkert kan ingen bedre end vi stadfæste Rigtigheden af disse Ord, vi, der har nøjagtigt de samme Erfaringer, der faar vort Herretøj og Kul fra England, Vine og Damegarderobe fra Paris, Films og Automobiler fra New-York, Jærn og Musik fra Tyskland, Dans og Bolschevisme fra Rusland, Copra fra Ostindien og Kaffe fra Brasilien; vi, som paa vore Teatre hovedsagelig ser Værker af udenlandsk Oprindelse og som kun er altfor glade for hurtigst muligt at faa Nys om alt det, som foregaar ude i den store Verden. Vi føler maaske bedre end nogen anden Nation, hvad det vil sige at være et Led i det store Verdenssamfund, vi som i Virkeligheden er saa umaadelig afhængige af Ulandet.

Og ligesom vi saa udmærket kan indrømme Nødvendigheden af Landenes Samhørighed, saaledes er vi ogsaa i Stand til at se Ensartetheden i Verdens historiske Udvikling.

Vi behøver blot at sammenstille den sociale Forskydning her i Landet i de forløbne Krigsaar med en tilsvarende for 100 Aar siden, hvor det under Kapertiden „navnlig var fra Befolkningens brede Lag, at en af de mest larmende af Tidens Bevægelser hidrørte, og hvor disse Samfundslag — hvorfra Kaperbaadenes Besætninger rekruttedes — mindst var i Stand til at dække over de bratte Formueomskaiftelser og de moralske Følger“, eller hvor „Kendemærket for Datidens Forretningsliv blev den Svinde, som de hurtige Fortjenester ved Kaprerierne, Prisopgange, Krigsleverancer, Mangel paa regulær Virksomhed skabte“. Disse Ord, som staar i Rubins 1807—1814, men som ligesaa godt kunde være skrevet om Tiden 1915—1918, viser vist aller bedst Homogeneiteten i Verdensudviklingen.

For imidlertid at kunne danne sig et fuldstændig klart Billede af Verdensafhængigheden, hvis man saaledes tør kalde det ene Lands Samhørighed med Verdens-Samfundet,

er det langt mere lærerigt at beskæftige sig med den økonomiske Udvikling i den sidste Trediedel af det nittende Aarhundrede, og i den Henseende giver Professor Bircks lille Skrift: „1869—1902“ en ypperlig Vejledning.

Med Hensyn til vor egen Deltagelse i den fælles vesteuropæisk-amerikanske Samfundsøkonomi siger Forfatteren:¹⁾ „Opgangen fra 1870—73 var ogsaa hos os forarsaget af den nye Tids Forandringer forstærket af Milliard-Bevægelsen; Depressionen indtil 1878 var ogsaa hos os Reaktionen forstærket af Overgangen til Guldfoden, 1879—82 er ogsaa hos os Overgangsaaene, hvor vi efter at Bunden er naaet atter finder Ligevægten, der igen af Guld-mangel og amerikansk Eksport fra 1883—87 er forstyrret“. Med andre Ord:²⁾ „Af Guldbevægelsen, de nye Handels-veje, Jernet, Staalet, Skinnevejene, Elektriciteten, de tekniske Fremskridt, der gør bunden Kapital værdiløs før Tiden, af alt dette er vi berørt paa samme Maade som Vest-Europa er det“. — —

Som yderligere Illustration til den moderne Tekniks og Verdens-Handels altomspændende Virkeomraade vilde maaske følgende maleriske Skildring af Rathenau interessere:³⁾ „I Argentina er Bygningen af et Havneanlæg ønskeligt. En Ventil aabnes: Tyske, franske og engelske Banktilgodehavender og Veksler bliver ombyttede med argentinske Laan. En anden Ventil aabnes: den argentinske Stat disponerer over sit Tilgodehavende. Nu stævner fra alle Havne Dampere ud imod Byggestedet, de transporterer Cement, Jernskinner, Maskindele, Kedler, Klæder, Levnedsmidler og Mennesker. Fabriker bygges, Jordmængder kommer i Bevægelse, Kraner rejses, Lønninger udbetales, der holdes Ministertaler — — og i Mellemtiden har den forenede Verdenshandel allerede igen vendt sig mod nye, store Opgaver“.

¹⁾ S. 107.

²⁾ S. 106.

³⁾ Zur Kritik der Zeit S. 68.

Men naar saaledes de civiliserede Stater Verden over i deres daglige økonomiske Liv staar i en lignende tæt Forbindelse med hinanden som den, hvormed Blodet i Kredsløbet, ved at sende de organiske Stoffer rundt til Legemets ljerne Dele, gør dette til en levende Enhed, saa er den Ødelæggelse af det organiske Væv, som en Blodforgiftning foraarsager, at ligne med de Kriser, der sporadisk har hærget den internationale Handelsverden paa det voldsomste.

Beskæftiger vi os med nogle af de alvorligste internationale Rystelser i de sidste 50 Aar, f. Eks. med dem fra 1873, 1878, 1893, 1901 og 1907, saa ser vi, at hver eneste Gang Ilden udbryder, springer Flammerne fra det ene straataekte Hus i et Nu over paa det andet og bringer over dem alle den frygteligste Ødelæggelse.

I 1873 opstod Krisen i Wien, den angreb derfra Berlin og fór videre til England, idet den her mødte en lignende Bevægelse fra Amerika, hvor 50 Seddelbanker indstillede deres Betalinger, 83 Jernbaneselskaber likviderede og Millioner af Arbejdsløse led den haardeste Nød.

I 1878 brager det samtidig i New York, i Skotland (hvor Glasgowerbanken fallerer med et Underskud af over 6 Mill. Lst.) og i England, som ogsaa ser nogle Banker gaa „ad undas“, medens i Tyskland Højojnene slukkes, Berlins store Galanteri- og Damekonfektionsindustri staar stille, og Arbejdsstandsninger overalt er almindelige. I Skandinavien forfærdes man over svenske Fallitter i Jern- og Træbranchen, foruden at flere Baneselskaber gaar i Stykker, og i Danmark knager og brager det ligesaa uhyggeligt. I dette skrækkelige Aar forenede en Bomulds-, en Bank- og en Jernkrise, sammen med en fra Amerika stammende Børs- og Trøstesløshedens Apotheose i hele Verden.

Og dog blev Krisen 1893 ikke en Smule mindre forfærdelig end den i 1878. Denne Gang fik vi paa samme Tid en almindelig Agrarkrise, en australsk Bankkrise, slette

Forhold i Argentina og Brasilien, medens Italien og Spanien var ude af Stand til at opfylde deres Forpligtelser; i Amerika kom 75 Jernbaneselskaber under Likvidation, flere Hundrede Seddel- og Privatbanker standsede deres Betalinger, i Tyskland sprængtes en Række Karteller og en Del Aktieselskaber gik Fallit, og heller ikke England undgik et Antal Bankfallitter, medens endelig Frankrig ogsaa fik sin Part af Ulykkerne.

I Aaret 1901 er det en almindelig industriel Verdens-Overproduktion, der skaber en altomfattende Krise, der berører alle de store Industrier: Amerika, England, Tyskland, Østrig og Frankrig, og endelig har vi saa Aaret 1907, som hærges af en mægtig international Finanskrise, der mindede stærkt om Krisen i 1873, idet abnorme Diskontorater, en almindelig Mangel paa Tillid og Bankruns (især i Amerika) var det almindelige Kendemærke paa Katastrofen, der forøvrigt for vort eget Vedkommende affødte den uhyggelige Bank- og Byggekrise i 1908, hvis haarde Efterveer først den af Krigen skabte Bolignød fik definitivt fjernet.

Egentlig turde disse Eksempler afgive et tilstrækkeligt Vidnesbyrd om Verdens „Samhørighed“ i sin mørkeste Belysning, og dog synes jeg at maatte have Lov til kortelig at omtale det Afhængighedsforhold, hvori den gamle Verdens Landbrug er kommet til Amerika, efter at denne Verdensdels enorme Jordarealer blev taget under rationel Behandling.

I 70'erne begyndte Prisfaldet paa Korn, og den stadig skærpede amerikanske Konkurrence medførte i 80'erne en evropæisk Agrarkrise, der kulminerede i Midten af 90'erne. Forøvrigt rantes den haarde amerikanske Konkurrent af Nemesis, idet Farmerne derovre ogsaa fik deres Landbrugs-krise, fordi de producerede altfor meget. Hvor voldsomt Hvedepriisen faldt, f. Eks. i England, viser følgende Tal: 1873 60 sh, 1876 46 sh, 1884 35 sh og 1887 30 sh, og Sauerbecks Indextal paa Korn viser 53 i 1896 imod

106 i 1873, medens vore Hartkornspriser pr. Td. Land dalede fra Maksimum 6 563 til 5 230 henimod Aarhundredets Slutning.

Kun de Lande, der dengang stod udenfor den saakaldte civiliserede Verden — i dette Tilfælde det vesteuropæisk-amerikanske Forretningsliv — nemlig Rusland, Indien og Argentina, hvilke Lande dels havde Sølvmøntfod, dels uindløselige Papirpenge, blev upaavirkede af den internationale Kornkrise. Som Birck siger:¹⁾ „Jo mere et Land er isoleret og staar udenfor det evropæiske Bank- og Forretningsliv i des højere Grad lever Landet med Hensyn til sine Pengeforhold sit eget Liv; det fastholder i sin indenrigske Omsætning et engang opnaaet Prisniveau og lader dette alene forandre sig efter Forholdet mellem det til Raadighed værende Forraad af Cirkulationsmidler og sin Vareomsætnings Masse“.

Men da Udviklingen nu engang fører med sig, at man ikke kan være sig selv nok, og da det vel nok er det bedste Kendetegn paa en fremskreden Civilisation, at man underlægger sig Jorden, vilde det være stridende mod menneskelige Fremskridt og mod al sund Fornuft og Udvikling, om Jordens Stater nu efter Krigen vilde begynde paa at isolere sig ud fra hinanden i Stedet for at gaa op i et enigt og forenet Verdenssamfund.

Men dette maa, som Wilson siger, grundes paa Venskab. Menneskene maa lære at tage Hensyn til hinanden, ikke blot indenfor det enkelte Samfund og den enkelte Nation, men ogsaa indbyrdes mellem Staterne og de forskellige Verdensdele. Hvis det endvidere skulde lykkes at naa til den Retfærdighed, som Tiden kræver med Hensyn til Produktionen, Indkomstfordelingen og alle de mange andre økonomiske og sociale Forhold, saa vilde der ikke blot være aabnet en Mulighed, men ogsaa skabt en overvejende Sandsynlighed for at faa iværksat den organiserede

¹⁾ 1869--1902 S. 33.

Fordeling af de Goder, der frembringes over hele Jordkloden, der ikke blot vilde gøre internationale, økonomiske og finansielle Katastrofer og Kriser illusoriske i Fremtiden, men som ogsaa endelig vilde kunne bringe Menneskene den betryggende Eksistensmulighed, som en stærkt voksende Folkeforøgelse — trods Malthus og andre Sortseere — dog i stadig højere og højere Grad kræver.

INTERNATIONALISME.

„Det er en stor Strømning, der løber i Menneskenes Hjerter. Disse Hjerter har aldrig før paa saa besynderlig Maade banket i Takt. Menneskene har aldrig før været sig deres Broderskab saa klart bevidst. Menneskene har aldrig før forstaaet, hvor ringe Forskel der var paa Ret og Retfærdighed paa en Breddegrad og en anden, under ét Herredømme og under et andet“.

Disse prægtige Ord, som Præsident Wilson udtalte i London den 27. Decbr., er — om end vel nok noget for sangvinske, stemningsbevæget som Taleren vel i det Øjeblik har været — dog et prægnant Udtryk for den Overbevisning, som ikke blot Præsident Wilson, men ogsaa mange andre udmærkede Mænd nærer om, at Fred og Ro i Verden kommer der ikke, før alle unaturlige Skranker, som er Menneskene imellem, nedbrydes, og før Nationerne kan finde hinanden i et fordrageligt Samarbejde. Det er dette Nationernes eller Folkenes Forbund, som nu allerede i nogle Aar som den røde Traad er gaaet igennem Wilsons, Lord Greys, Morels og Hendersons Taler, Tanker og Ideer.

Sidste Punkt i Wilsons fjorten Punkter lyder som følger: „Der maa dannes en almindelig Forening af Nationer i Henhold til særlige Pagter, med det Formaal at give gensidig Garanti for politisk Uafhængighed og territorial Ukrænkelighed for store saavel som for smaa Stater“. Og i Forbindelse hermed staar Punkterne 1, 2, 3 og 4 om-

handlende Kontrol med Diplomatiets, Frihed paa Havene, Handelsfrihed og Afrustning. I det væsentlige hedder det: „Naar der er opnaaet en Fredstraktat, maa der ikke træffes nogen privat international Overenskomst af nogen Art, men Diplomatiets skal altid føre sine Forhandlinger aabent og for Offentlighedens Øjne. — Absolut Frihed for Skibsfarten paa Havene udenfor de territoriale Farvande saavel i Krig som i Fred. — Saavidt mulig Fjernelse af alle økonomiske Skranker, lige Handelsbetingelser for alle Nationer og passende Garantier for, at de nationale Rustninger bliver indskrænket til det Mindstemaal, der er nødvendig for Landenes Sikkerhed“.

Man sammenligne hermed Hendersons Udtalelser angaaende disse Punkter. Han siger:¹⁾ „Forslaget om at danne en Nationernes Liga til at garantere Verdens Fred og Sikkerhed, er et fornuftigt, klogt og videnskabeligt begrundet Forsøg paa at konstruere et internationalt Maskineri til at overholde Retfærdighed i Nationernes indbyrdes Forhold. — ²⁾ Da den diplomatiske Tjeneste er et Tilholdssted for aristokratiske Fortidslevninger, ønsker vi at bringe Udenrigsministeriet mere direkte under Parlamentets Kontrol og at give Folket større Magt til at kritisere Udenrigspolitikken; — ³⁾ aldrig mere vil Folkene tillade, at de modstandsløst drives i Krig for deres Herskeres imperialistiske Materialisme og hemmelige Diplomati. — ⁴⁾ Fri Samhandel, internationalt Samarbejde og Fjernelse af Toldskranker — undtagen i Beskatningsøjemed — maa være Grundlaget for internationale, økonomiske Forbindelser efter Krigen“.

Ovensstemmende med Wilson og Henderson skriver Morel: ⁵⁾ „Det gælder om at drage de civiliserede Folkeslag tættere til hinanden, at fremhæve Nødvendigheden af

¹⁾ S. 37.

²⁾ S. 59 og 60.

³⁾ S. 9.

⁴⁾ S. 43.

⁵⁾ Truth and the War S. 175, 177 og 181.

de menneskelige Behovs Gensidighed og at svække Betydningen af de politiske Grænser som en Hindring mod Fællesskabet i Verdensproduktionen. — Ingen Traktat eller Forpligtelse maa blive indgaaet uden Parlamentets Samtykke, og overensstemmende Kauteler bør gives for at sikre en demokratisk Kontrol med Udenrigspolitikken. Vi maa frigøres for det hemmelige Diplomati og for den tilbedte Magt-Balancepolitik, idet denne har ført til den menneskelige Opfindsomheds mest formidable Fiasko i hele Verdenshistorien. — ¹⁾ Hvad er fremdeles det Irritant, som overalt i hele den civiliserede Verden forgifter Fællesskabet mellem Nationerne? Tolden! Og det er en Gift, som virker des stærkere jo mere Befolkningen vokser. Derfor bør ogsaa uhindret Handelsforbindelse, Retten for alle Folk til frit at udveksle deres Produktion og deres Købmandsgods paa Basis af gensidig Lighed, være Grndlaget for Fællesskabet mellem Staterne.

Angaaende en saadan fremtidig international Verdens-Fælleshusholdning anstiller Rathenau forøvrigt nogle yderst interessante Betragtninger. Han hævder: ²⁾ „at det fordyrer Arbejdet og vanskeliggør Livsførelsen, naar Produktionsgoderne i Stedet for at blive fremstillet der, hvor den naturlige Betingelse for deres Erhvervelse er til Stede, kræves produceret andet Steds under ugunstige Vilkaar alene af nationalpolitiske Grunde, og da: ³⁾ Industrien ganske paa samme Vis som Mennesker, Dyr og Planter nu engang er et Produkt af Jorden, kan den kun trives der, hvor Jordbunden er gunstig for den, hvilket er betinget af, at Raastoffer, Halvfabrikata, Arbejdskraft og Redskaber gennemløber de korteste og mest bekvemme Veje; thi al Produktion er Bevægelse, den beror ene og alene paa en Adskillelse og Forening af jordiske Substanser“. Konklusionen er: „at den økonomiske og politiske Grændsel mellem

¹⁾ Truth and the War S. 256 og 257.

²⁾ Die neue Wirtschaft S. 15.

³⁾ S. 39.

sionen bliver altsaa den, at Verdenshusholdningen bør være en Fælleshusholdning, som under en fremskreden Organisation kunde tænkes dirigeret fra en Verdenscentral.

ORGANISATION.

Mennesket er et Samfundsvæsen,
og Lykke bestaar i Virksomhed,
ikke i Nydelse.

(Aristoteles).

Med Spørgsmaalet om Organisation er vi naaet til et Hovedproblem, idet Organisation af mange anses for at være i Stand til at bringe Verden paa ret Køl igen. At en saadan Tanke er mindre populær i de angelsaksiske Lande end i Tyskland, hvor man i højere Grad end noget andet Sted i Verden er eller var indstillet paa Disciplin, paa at marschere i Geled, er givet; men alligevel synes det, som om man rundt om i Verden har Øjet aabent for, at selv om den individuelle Frihed er et herligt Gode, saa lærer vi mere og mere at indse, at Lighed gaar forud for Frihed, og at vi intet kan udrette og intet opnaa uden i Samarbejde med andre Mennesker, som et Led i Samfundet. Og selv om man nok saa meget bekender sig til den rene Individualisme og ingen Skranker ønsker sat for det private Initiativ, saa maa man kunne mærke og føle — hvis man da har Sans for at høre den Tone, der klinger gennem Tiden — at Massernes naturlige Krav kræves gennemførte førend den enkeltes personlige Ønsker kan opfyldes.

Benthams berømte Ord om den størst mulige Lykke for det størst mulige Antal vil atter blive Dagens Løsen, og den, der ikke kan følge denne Lov, maa blive tilbage.

Henderson, som stedse har haft sine Øjne og Øren vidt aabne, siger da ogsaa: ¹⁾ „at Folkenes Tankegang er

¹⁾ S. 11.

blevet stærkt paavirket af Lighedsprincippet; Undervurdering af Folkets Had til Klasseprivilegier, enten de skyldes Fødsel eller Rigdom, vil i Fremtiden være skæbnesvanger baade for Regeringer og politiske Partier“. — —

Opgaven skulde da være — med retfærdig Hensyntagen til alle Sider — at finde en Løsning paa de økonomiske og sociale Spørgsmaal, saaledes at alle Munde kunde mættes. Produktionen maatte derfor indrettes paa at tilfredsstille et stadig voksende Behov, hvilket kræver Måssernes Arbejdslyst og Arbejdsglæde i Forbindelse med en vidtdreven Arbejdsdeling og Organisation, uden at dog derved det personlige Initiativ eller den personlige Dygtighed hindredes i at udfolde sig. Denne, som det ved første Øjekast synes, ret umulige Opgave har Rathenau bestræbt sig paa at løse og, som det forekommer mig, paa en meget tilfredsstillende Maade.

Han siger: ¹⁾ „Givet er det enkelte Menneskes Arbejdsydelse, givet den beboelige Jordoverflade, givet — men praktisk næsten udtømmelig — Mængden af de forhaandenværende Raaprodukter, medens de brugbare Naturkræfter overhovedet ikke kan maales. Det er nu Opgaven at skaffe Næring og Forbrugsgoder for den tidobbelte, ja for den sig hundred Gange formerende jordiske Befolkning. Hertil kræves Forøgelse af Produktionen og Besparelse af Arbejde og Materiel; dette er de to Grundlove, der danner Basis for Verdens „Mekanisering“. Hjælpemidlerne til dette dobbelte Hovedproblem er Organisation og Teknik; Organisation idet denne styrer Produktionen og Forbruget ved Deling, Forening og Forgrening ind i de rette Baner, Teknik idet denne behersker Naturkræfterne og udleverer dem, snart som vældige Massebevægelser, snart til kemiske Angreb og snart i elektriske Vibrationer til de nye Produktions- og Transportorganisationer.

²⁾ „Organisationens Lov lyder: Hurtighed, Nøjagtighed,

¹⁾ Zur Kritik der Zeit S. 45, 46, 48.

²⁾ S. 58.

Undgaaelse af Stridigheder, Varesnes Ensartethed og Jævnhed, Arbejdsbesparelse og Formindskelse og Udnyttelse af al Affald.

¹⁾ Den bestaaende Samfundsordning løser ikke Opgaven, endnu mindre den kommunistiske. Den Ordning, vi skal naa til, maa være bygget paa Privaterhvervet, men ikke det utøjlede, som det vi nu kender; en ensartet Samfundsvilje maa beherske det.

²⁾ Sælsomt er det, at vor kritiske Tid ikke hidtil har følt Samvittighedsnag over den uhyre Ødslen af Arbejds-kraft, Intelligens og Raastoffer, som den enkelte og Samfundet har gjort sig skyldig i, ³⁾ men enhver spildt Arbejds-time er et nationalt Tab, og den, der ødsler med Materiale, ødelægger Menneskekraft i sin koncentrerede Form.

I en Ton Kul indeholdes omtrent 10 umiddelbare Arbejdstimer; benytter nu en eller anden Fabrikant en 1000 HK. Dampmaskine, som ved en 12-Timers Drift sluger en halv Gang mere Brændselmateriale end den burde (og dette Tilfælde er ingenlunde sjældent), saa sløser han Aar efter Aar en Arbejdsydelse, der svarer til 3 Menneskers Arbejde, bort til ingen Nytte.

⁴⁾ Men endnu mere ødelæggende for hele Erhvervslivet end Ødslen med Kraft og Materiale virker hyppigt den bevidste eller ubevidste gale Styrelse af Produktionen.

Udbrød der t. Eks. i et Land en Slags Fonograf-Galskab, hvor alle Mennesker ansaa det for den største Lykke at eje saa mange Fonografer som mulig, eller hvis alle velhavende Damer en skønne Dag bestemte, at de hver Morgen vilde tage et Bad i Rosenvand, saa kunde det hænde, at den overvejende Del af Metalindustrien, Maskinbyggeriet og Værktøjsfabrikerne saa sig foranlediget

¹⁾ Neue Wirtschaft S. 27.

²⁾ Zur Kritik S. 144.

³⁾ Neue Wirtschaft S. 35.

⁴⁾ Neue Wirtschaft S. 36.

til at anvende alt forhaandenværende Materiale og Arbejde til Fremstilling af Fonografer, og at Landmændene vilde anvende største Delen af deres Arealer til Dyrkning af Roser. Naturligvis er disse Eksempler overdrevne, men naar vi aarligt bruger 2—3 Milliarder til berusende Drikke, naar vi ofrer i hundredevis af Millioner til Pynt og Fjas, naar Titusinder af kraftige Mænd i en Storstad smaadriv bag en Butiksdisk, naar Hundredetusender Aar ud og Aar ind rakker paa Jernbanen for at udfægte Konkurrencekampe for deres respektive Handelshuse med det Resultat, at hvert Firma ved Aarets Slutning hverken har solgt meget mere eller meget mindre end i det foregaaende Aar, saa drejer det sig ikke blot om Tab af national Besparelse, men navnlig om en forkert Ledelse af det samlede Erhvervsliv, hvorved der i en umaadelig Maalestok bortsmides Kraft og Materiale, medens Transporten af Arbejdsmidler vanskeliggøres og Produktionsomkostningerne stærkt fordyres“.

Paa lignende Maade, som Rathenau ser paa Fortidens Mangel paa Koncentration og Organisation, betragter forøvrigt ogsaa Prof. Birck denne, idet han i sin nye Værdilære skriver: ¹⁾ „Danske Tekstilfabriker vilde utvivlsomt kunne naa meget vidt ved at fordele deres Produktionsart imellem sig, d. e. at specialisere sig; kun ad denne Vej kan iøvrigt et lille Lands Fabriker haabe i Effektivitet at naa et Niveau med Udlandets store Virksomheder“. Og Bircks Syn paa Bortødslen af Menneskekraft dækker næsten Rathenaus, naar han siger: ²⁾ „At under Krigen toges tilsyneladende Soldaterne bort fra Produktionen af værdifulde Ting, men i Virkeligheden udførte over en Trediedel af dem i Forvejen ikke en saadan Produktion; en Række Ydere af personlige Tjenester (Tenorsangere, Tjenere) fik nu Løn ved Fronten — og naar af syv Detailhandlere i samme Gade de seks bliver indkaldte, gaar Detailomsætningen trods alt sin Gang“.

¹⁾ S. 253.

²⁾ S. 127.

I Traad med Rathenaus Tro paa, at Fremtidens Erhvervsliv nødvendigvis maa beherskes af en ensartet Samfundsvilje, falder nogle Bemærkninger af H. F. Crohn i Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, hvor han hævder, at man ikke mere alene vil overlade det til den private Dygtighed at organisere Erhvervslivet, men at Overledelsen maa tilfalde Staten, hvis Opgaver vil blive mangfoldige, idet Industri, Bjergværksdrift, Landbrug, Transit- og Eksporthandel — tæt forbundne som disse Erhvervsgrene er med hinanden — allesammen maa komme ind under dens Virkeomraade. Han mener, at kun Staten, gennem sine Centralorganer, kan opnaa den Sammenfatten af de forhaandenværende Kræfter, der fremtidig vil vise sig at være nødvendig.

Ogsaa Henderson taler om Samarbejde i Stedet for¹⁾ „det økonomiske System, der var grundet paa Konkurrence, hvortil var knyttet Uligheder og Uretfærdigheder, der altfor længe blev baaret af Folkene“. Ligesom Rathenau er han ogsaa inde paa en Omtale af de store Udgifter til uheldige og skadelige Formaal, idet han ikke blot skarpt kritiserer²⁾ „Enkeltpersoners meningsløse Ødselhed, der i Stedet for burde komme sociale Formaal til Gode, men ogsaa drager til Felts mod det store Alkoholforbrug og forlanger, at Fremstilling og Salget af berusende Drikke ikke mere maa overlades til dem, der ser deres Fordel i at opmuntre til det størst mulige Forbrug“.

Vi har altsaa her paany et godt Bevis for den Enstemighed i Tankegang, der er raadende hos Mænd, som ønsker det bedste for Nation og Folk.

Men vi vender tilbage til Rathenau og vil se paa, hvordan han har tænkt sig, at der kan raades Bod paa tidligere Tidens Uformuenhed i at sætte Tingene paa deres rette Plads.

¹⁾ S. 74.

²⁾ S. 23.

Han siger¹: „at paa Begreberne om Arbejdsdeling og Massefremstilling beror nutildags hele Produktionen, men medens Arbejdsdeling indenfor den enkelte Fabrik i stigende Maalestok er blevet gennemført, er Arbejdsdelingen mellem Fabrikerne indbyrdes eller fra Industrigruppe til Industrigruppe hidtil blevet overladt til den rene Tilfældighed.

Det er umuligt at overse, hvor meget billigere og hvor meget større Produktionen vilde kunne blive under en videnskabelig gennemtænkt Gruppearbejdsdeling.

Men alle mellemstore Fabriker burde først og fremmest forandres til Specialfabriker, og i Stedet for de Hundredtusender af overflødige og ligegyldige Numre, som Nutidens Fabrikskataloger indeholder, kunde man udmærket godt nøjes med nogle faa af disse. Skulde det lykkes at gennemføre Normaliseringen og Typedannelsen saa vidt, som en videnskabelig Arbejdsproces kræver det, saa vilde ved en fornuftig Arbejdsdeling fra Fabrik til Fabrik i det mindste en Fordobling af Produktionen være sikret med det samme Maskineri og de samme Driftsomkostninger“.

Men ogsaa de Tab mener han kunde bortelimineres, der fremkommer ved de mange overflødige Rejsers og Fragters Siksak, ved unyttig Oplagring, Spekulationsrisikoen og Produktionsforløbets Længsomhed. Hertil kommer endelig Spildet af dygtig ung Arbejdskraft, der i hærskarevis benyttes til Fordeling af underordnede Luksus- og Forbrugs-genstande som Parfume, Tobak, Sæbe og Fyldepenne.

Fremfor alt kan den gamle, meningsløse Ret fra Kraft-overflodens Tid ikke vedblive at bestaa, nemlig at den, der har Raad dertil, for sin egen Bekvemmeligheds Skyld eller til vilkaarlige økonomiske Formaal uantastet skal kunne raade over Nationens Arbejdskraft. Stod det tidligere en rig Arving eller Spekulant frit for at omgive sig med en Hoben Tjenere eller at bruge sine Penge til anden overflødig Luksus eller ligegyldig Virksomhed, saa skal fremtidig de sam-

¹) Die neue Wirtschaft S. 41—49 og S. 53.

fundsnyttige Krav være de bestemmende for Pengenes rette Udgivelse.

Han kommer endvidere ind paa et ret vidtløftigt Forslag om Oprettelsen af Erhvervs- og Driftsforbund, som jeg imidlertid vil forbigaa for ikke at komme til at trætte mine Læsere.

Det foregaaende maa tilstrækkelig tydeligt have vist, at Besparelse af Tid, Mennesker og Materiale, en videnskabelig gennemarbejdet Varefordelings- og Produktionsproces og Statskontrol med Privaterhvervet og Privatforbruget anses for nødvendigt for at give Mad og Klæder til Jordens voksende Befolkning.

Og at de fleste Remme i denne Spændetroje — thi dette tør man vel nok kalde det hele Reguleringssystem — er nødvendige, kan der vist næppe være nogen Tvivl om; Menneskenes Livsførelse, baade under og efter Krigen, har jo mere og mere afgivet Bevis for, at Disciplin, Kontrol og Orden kan ikke undværes, naar Samfundet da skal holde.

Forøvrigt har Troen paa Arbejdsdelingens Fortræffelighed lige siden Adam Smiths berømte Knappenaals-Dage mere og mere fæstet Rod i den økonomiske Bevidsthed. Ikke mindst siden den amerikanske Ingeniør Frederick Winslow Taylor i 1895 holdt et Foredrag om sit nye System, har den organiserede Arbejdsdeling mere og mere vundet Indpas i den industrielle Verden, men, som Rathenau — som før citeret — sagde, kun indenfor den enkelte Bedrift.

Naar man imidlertid kender de to første Grundelementer¹⁾ i Taylor-Systemet: I. Nøjagtig Udmaaling af den nødvendige Tid for et Arbejdes Udførelse og II. et Lønssystem, der indeholder en stærk Opfordring til Arbejderne om at sætte Tempoet op, saaledes at de arbejder med „deres Maksimumsfart fra Morgen til Aften“, og endvidere hører, at Resultatet af Systemets Indførelse i Bethlehem Steel Comp. betød en Arbejdsforøgelse pr. Arbejder pr. Dag fra 16 til

¹⁾ Bramsnæs: Nationaløkonomisk Tidsskrift 1917 S. 32 og 45.

57 Tons med en Lønstigning fra 1,15 til 1,88 Doll. pr. Dag, saa synes der at være Logik i Rathenaus Krav om en organiseret Arbejdsdeling for hele det erhvervende Samfund, selv om Taylor-Systemet maaske slet ikke har staaet som Forbillede for ham.

SOCIALE PROBLEMER.

Samfundet er Kilden til de største Værdier for Mennesket.
(Émile Durkheim).

I Aaret 1846 holdt den berømte Historiker og Politiker Macaulay en pragtfuld Tale i Underhuset, der støttede et Forslag om at indskrænke Arbejdstiden til 10 Timer for Børn og unge Mennesker.

Han sagde bl. a.: „Og for nu at komme nærmere til Sagen, som vi har at gøre med, siger jeg først og fremmest, at det maa være Statens Opgave at tage sig af Individerne, naar det er Samfundets Sundhed det drejer sig om, og jeg føler mig ogsaa overbevist om, at Regeringen vil samtykke heri.

Mon nogen vil nægte, at den opvoksende Slægts Sundhed paa det alvorligste lider under de Overenskomster, som denne Lov har i Sinde at regulere? Vil nogen, som nylig hørte Sagen blive fremstillet, vil nogen, som har Interesse for Ungdommen, vil nogen, som husker sin egen Ungdoms Glæder og Sorger, være i Tvivl om, at 12 Timers Arbejde i en Fabrik om Dagen er for meget for et Barn paa 13 Aar?

Det forekommer mig, at hvor Talen er om den almene Sundhed, eller om Samfundets Moral, bør Staten gribe ind, selv om det drejer sig om voksne Mennesker; men her har vi endda kun med Børn at gøre. Nu er det blevet sagt, at det vilde være uretfærdigt at begrænse Barnets Arbejde i en Fabrik til 10 Timer om Dagen, naar man ikke tillige kan begrænse Hjemmesyerskens Arbejdstid. Men der er

dog ingen Uretfærdighed i, hverken at begrænse Barnets ja endog den voksne Mands Arbejde til 6 Dage om Ugen, skønt man heller ikke kan hindre Syersken i arbejde ogsaa om Søndagen.

Tidligere sled Børn paa 8 Aar i Fabrikerne 15 Timer om Dagen, men siden den Gang kom der en Lov, som forbød unge Mennesker under 18 Aar at arbejde mere end 12 Timer om Dagen; ikke desto mindre blev Loven den Gang lige saa ivrigt bekæmpet som den nuværende og med nøjagtigt de samme Argumenter som nu. Ogsaa den Gang fortalte man, at Produktionen vilde blive indskrænket og at vore Fabrikker ikke vilde kunne staa sig mod den udenlandske Konkurrence. Læs selv hine Diskussioner, og De vil føle Dem hensat til Aftenen i Aften“.

Dette er kun en lille Prøve paa Macaulays Tale, som er et oratorisk Mesterværk af Rang, klart og overbevisende som han fremstiller sine Tanker. — Og dog blev Lovforslaget pure afvist.

Det er kun godt 70 Aar siden, dette skete — altsaa i den saakaldte nyeste Tid, og det kan da ikke nægtes, at det ikke er Smaaforsyndelser, der er begaaet mod Arbejderstanden i de senest henrundne Menneskealdrer. Underligt er det derfor heller ikke, at Reaktionen, naar den nu endelig kommer, bliver temmelig voldsom, og at man i en Hurtighed kræver det gennemført, som man ellers var indstillet paa først at opnaa i Løbet af flere Decennier.

For vort eget Vedkommende kan vi endda være nogenlunde tilfredse med Udviklingen, som den er foregaaet gennem Aarene — temmelig jævnt, uden store Spring. Vort Folk er i Bund og Grund et demokratisk tænkende Folk, som heldigvis mangler den arrogante Klassefølelse, som findes i udpræget Grad i andre Lande — selv i de saakaldte stærkt demokratiske og liberale som Amerika, Frankrig og England, og vi har jo forlængst, med hele vor Arbejderlovgivning, taget et stort Skridt hen ad den sociale Bane,

saa vi har næppe saa meget at bebrejde os som andet Steds.

Og efter at nu 8-Timer Normalarbejdsdagen formentlig inden ret lang Tid bliver indført overalt herhjemme, er et af Social-Demokratiets Hovedkrav blevet gennemført.

Men dermed menes alligevel ikke alt at være naaet, og vi skulde nu se paa, hvad man rundt om i Udlandet — navnlig i de angelsaksiske Lande: England og Amerika — betragter som Arbejderpartiets Maal.

Herom skriver Morel¹: „Kampen vil komme til at staa om indre Reforme, som f. Eks. en retfærdigere Fordeling af nationalt erhvervet Gods, lige Muligheder for alle og Pligt for Staten til at skaffe Arbejde til alle og til at kræve Arbejde af alle“.

Og Henderson supplerer ham med sine Krav om²: „Kontrol med Industrien, Begrænsning af Finansmændenes Virksomhed og Kapitalisternes Foretagsomhed (jvfr. Rathenau), Lovgivningsforanstaltninger med Hensyn til Arbejdsløshed, Ulykkestilfælde og Sygdom, Fritid og Minimumsløn“; han siger endvidere — og her er vi inde paa noget ganske nyt, et Forslag, som forøvrigt ogsaa Professor Carlyle fremkom med i sin Forelæsning paa Universitetet i Vinter — „Arbejderne bør have større Andel i Ledelsen og Tilsynet af Fabrikerne og Værkstederne“.

Om dette Punkt udtaler den amerikanske Redaktør John P. Frey sig endnu udførligere (i „International Journal of Ethics“), idet han erklærer, at Lønarbejderen ikke er eller kan være erhvervsmæssig en fri Mand, saa længe Privatkapitalen uden mindste Hindring bestemmer Vilkaarene for hans Ansættelse og Arbejdsbetingelserne. „Ligesom Regeringen af Landet ikke kan tænkes uden de regeredes Samtykke, saaledes burde det ogsaa anses for at være uværdigt, om Arbejderen i sin daglige Virksomhed fraskrev sig sin

¹) Truth and the War S. 255.

²) Aims of Labour S. 8 og 21.

Ret til at være medbestemmende ved de Love, under hvilke han skal arbejde“.

Hvorvidt Dannelsen af saadanne Arbejderraad vil faa anden Betydning for Arbejderne, end at disse bliver medbestemmende med Hensyn til Fordelingen af Virksomhedens Overskud, faar vistnok staa hen, thi Resultatet kunde maaske ellers let blive det, at de mange Kokke fordærvede Maden, hvis det var Meningen, at der skulde være flere om Administrationen. Derimod synes det indlysende retfærdigt, hvad allerede Stuart Mill gjorde opmærksom paa, om Arbejderne, i langt større Maalestok end hidtil, blev delagtiggjorte i Overskudet af de Virksomheder, hvori de er ansatte. Thi selvfølgelig er der ikke Mening i, at den arbejdsfri Kapital (Aktionærene) kan faa et uindskrænket stort Udbytte, medens de, der Dag ud og Dag ind slider haardt i det, skal nøjes med en knapt tilmaalt Løn.

Jeg har imidlertid hørt hjemlige frisindede Driftsherrer komme med et Forslag i Retning af en Tredeling af Overskudet — saaledes at Arbejderne fik den ene Trediedel (som Tantième ud over deres Løn), Administrationen, Renter, Afskrivninger etc. den anden Trediedel og endelig Aktionærene den sidste Trediedel, — og det synes, som om dette Forslag er en ganske fornuftig og for alle Parter acceptabel Løsning paa et ret vanskeligt Spørgsmaal. At Arbejderraadet imidlertid skulde være med til at kontrollere Drift og Overskud, synes i denne Forbindelse at være en Selvfølge.

Med Hensyn til det ikke mindre vigtige og vanskelige Problem: Minimumsløn, faar man i en Beretning af den før omtalte Alessandro Schiavi fra Arbejdsdepartementet i Milano (Ufficio del Lavoro e della Statistica) et udmærket Direktiv.

Givet er det nemlig, at en Minimumsløn ikke kan være nogen konstant Størrelse, eftersom den maa staa i nøje Forhold til og i Forbindelse med de vekslende Priser paa Livsfornødenheder (saaledes vilde en eventuel Minimumsløn

fra før Krigen jo være kommet til at ligge langt under Eksistensminimumet i de sidste Dyrtidsaar).

Man har da i Milano ved Beregningen af den Lønforhøjelse, der skulde udligne Dyrtiden, valgt følgende Fremgangsmaade. Man har paa ni af de vigtigste Fødemidler: Brød, Mel, Melvarer, Ris, Oksekød, Flæsk, Smør, Mælk og Olie maanedlig offentliggjort disses Prisbevægelser, og hver Gang Indexallene paa disse ni Varer (som var blevet udregnet paa Grundlag af de før Krigen gældende Gennemsnitspriser) sammenlagt steg 2 Procent, sattes Lønnen 1 Procent i Vejret. Desuden har der hvert Fjerdingaar fundet en Revision af Lønsatserne Sted, for at Lønningerne ikke paa noget Tidspunkt maatte komme under det til et anstændigt Behov svarende nødvendige Eksistensminimum.

Imidlertid bliver det sociale Problem vistnok et af de Spørgsmaal, der paa Fredskongressen vil blive gjort til Genstand for en meget indgaaende Undersøgelse, idet man sikkert overalt er klar over, at dets snarlige og gunstige Løsning er i allerhøjeste Grad paakrævet. Man har da ogsaa i den seneste Tid paa alle Partiers Programmer rundt om i Verden set dette Punkt opstillet som et af de første og vigtigste.

Paa det italienske Social-Demokratis Fredsprogram hedder saaledes Punkt 4: »International Arbejderlovgivning med Hensyn til Lighed i Løn og Arbejdstid, ligesom ens Beskyttelse angaaende Alder, Ulykke og Invaliditet“; — og ogsaa det engelske Krigskabinet skulde i Følge et Telegram fra England: „paa et af Fredskonferencens første Møder anmode om at faa udnævnt en Kommission til grundig Undersøgelse af Spørgsmaalet om international Regulering af Arbejdsvilkaarene“.

Endvidere fandtes Arbejderspørgsmaalet nævnt i den Betænkning, som en engelsk Finanskommission afgav i Slutningen af det gamle Aar, hvori det hed: „At Komiteen ogsaa tror, at hvis en Del af de nye Udstedelser af Aktier, som vil blive nødvendige for nye Fabriksvirksomheder, i

Form af Præferenceaktier (der giver gode Dividender) blev forbeholdt Arbejderne, vil det i høj Grad hjælpe baade finansielt og i andre ligesaa vigtige Henseender“.

FINANSER OG SKATTER.

Vi er nu naaet til Spørgsmaalet om, hvordan Genopbygningen af den søndrede Verden og alle de mange Reformers og Nyordninger skal gennemføres finansielt.

Hvis Verden allerede nu stod paa Internationalismens Grundlag, hvis der var kommet Enighed om Fordelingsprincippet, hvis de mange sociale Krav var blevet opfyldte, kort sagt, hvis Verden levede i en ganske anden venskabelig og fredelig Atmosfære end hidtil, saa vilde dens gode Hoveder vel ogsaa finde paa et ensartet Ombytnings- eller Pengesystem, der kunde gælde overalt og ikke gav Anledning til evig Strid og Splid.

Maaske blev det hverken Guld eller Sølv eller et andet hidtil kendt Pengesystem, der blev det raadende, men muligvis noget helt nyt og hidtil ukendt, noget der kunde tænkes at pege i Retning af „de Vises Sten“.

Allerede inden Krigens Slutning var der enkelte, der mente, at Guldets i Fremtiden vilde ophøre med at spille den dominerende Rolle, som det hidtil gjorde i den internationale Omsætning, men, saa vidt man i Øjeblikket kan se, er der vist ikke foreløbig Tale om dets Detronisering. Ganske vist har Krigen tilstrækkeligt belært os om, at Penge er intet, men Varer alt, men før hele Verden er rationeret og Kommunismen blevet international, vil et eller andet Ombytningsmiddel umuligt kunne undværes.

Men ligesaa vanskeligt som det finansielle Problem vil vistnok Fordelingsprincippet og Skattepolitikken blive, og disse to Spørgsmaal vil nok give Anledning til megen Modstand og mange Bryderier, da der jo næppe er noget Punkt, hvor Mennesket er mere ømfindtligt end netop paa Pengepungen.

Ligesom man imidlertid paa saa mange Omraader — de politiske, de sociale, de produktive — maa sige Farvel til meget gammelt, ligesaa maa man med Hensyn til Fordeelingen og Skatterne i vid Udstrækning sikkert blive nødt til stærkt at revidere sine gamle Anskuelser og føje sig efter de nye Normer, som Nødvendigheden og Retfærdigheden kræver.

For halvandet Aar siden fremsatte jeg i „Politikens“ Kronik¹⁾ et Forslag om Maksimalformue, hvortil jeg havde — jeg tør nok sige — saa fremragende Forbilleder som i Aristoteles Opfattelse af en jævn Ejendomsfordeling som den lykkeligste Samfundsordning — og i Tiberius Gracchus og Cæsars Landboreformer.

Mit Forslag blev imidlertid, som det sædvanligt gaar med det meste nye, der kommer frem, naturligvis ikke særlig venligt modtaget, og dog føler jeg mig overbevist om, at saafremt Forslaget — yderst moderat som det var skitseret med Erstatning i selvamortiserende Statsobligationer for den Del af Kapitalen, der oversteg et vist Maksimumsbeløb — var blevet forelagt de borgerlige Partier i vore Dages Rusland, vilde det der være blevet modtaget med meget stor Begejstring.

Jeg er heller ikke vis paa, om et saadant Forslag, der tilsigtede at beskære Millionærers overflødige og meget ofte uproduktive Kapitaler til Fordel for Arbejderklassen og den jævnt velstillede Middelstand, ikke ogsaa vilde blive foretrukket f. Eks. af mange af Tysklands Rigmænd fremfor de Skattelove, som Flertals-Socialisternes Regering i Begyndelsen af Januar Maaned fremførte og som, i hvert Fald efter de danske Avisreferater at dømme, betyder en delvis Formuekonfiskation.

For imidlertid at gaa tilbage til vore Forfattere, foreligger der ogsaa om skattepolitiske og finansielle Problemer

¹⁾ 20. Juli 1917.

en Del Udtalelser, som muligvis maatte interessere og derfor i det følgende gengives.

Henderson ønsker saaledes¹: „At Merindkomstskatten under en passende Form bibeholdes“, og han siger endvidere: „Statsindtægterne skal efter vor Mening for Størstedelen skaffes ved direkte Skatter paa store Indkomster og private Formuer, og vi vil derved afværge Opsamlingen af store Formuer paa private Hænder; indirekte Skatter maa ikke lægges paa Nødvendighedsvarer men begrænses til Luksusartikler, særligt til dem, som det socialt set er ønskeligt at komme til Livs“.

Naar Henderson, som er Arbejderføreren i et Land, hvor et Skattesystem med direkte Indtægts- og Formuesafgifter er en forholdsvis ny Ting, særligt ønsker at lægge Vægten paa disse, er det et saare naturligt Forhold og lige ud ad Landevejen; men mere iøjnefaldende er det, naar ogsaa Mangemillionæren Rathenau hævder: „At Staten paa det bestemteste bør udligne Byrderne ved Formueinddragelser og Belastning af de stærke Skuldre“.

I den Henseende vil han dog næppe blive skuffet af de tyske Flertalssocialister, som i det før omtalte Skatteprogram omtaler en stor almindelig Formueafgift med stærk Progression (foruden en yderligere overordentlig Afgift af Formuetilvækst), en Rigsindkomstskat med stærkt stigende Skatteprocent, en Kapitaludbytteskat paa Indtægter, Rentebeviser, Dividender etc., en Driftsindtægtsskat og en stærk Forhøjelse af Arveskatten.

I Ungarn, hvor Arbejderraadene fornylig udtalte sig mod Kommunisme, foreslog man samtidig nogle Skattereformer, der er dobbelt interessante, fordi de i saa høj Grad danner Paralleller til noget af det tidligere sagte.

Efter Arbejderraadets Beslutning skal nemlig „Formueafgiften, der stiger progressivt indtil 100 Procent, og-

¹) S. 23.

saa kunne ydes ved Afgivelse af Grundejendom. Fideikommissionerne ophæves. Maksimum af Grundejendom skal være 500 Joch (lig med 287,73 Hektarer eller 520,79 Tdr. Land). Paa Statens Grundejendomme skal der for eksproprierede Ejendomme kunne tilstedes Renteobligationer, der ikke kan overdrages til andre, og som lyder paa Navn, medens den eksproprierede Jord gives i Arvefæste, der heller ikke kan overdrages til andre“.

Alle disse her nævnte Skatteforslag betyder intet mindre end en hel Revolution mod det Skattesystem, som var raadende før Krigen, men man har ikke dette Forhold saa præcist for Øje, fordi man allerede under Krigen overalt er blevet vænnet til at aflevere ganske klækkelige Beløb til Staten.

Stiller vi os imidlertid klart, hvad vi allerede engang har nævnt, at det enkelte Individ intet betyder og intet kan udrette og opnaa uden i Samarbejde med sine Medmennesker, som et Led af Samfundet, saa maa dette Samfund naturligvis ogsaa have Krav paa, at de Midler, som er nødvendige til dets Opretholdelse, er til dets Disposition.

Man ser da ogsaa, hvordan alle Staterne, ikke blot ved Hjælp af deres Skattepolitik men ogsaa paa mangfoldige andre Maader, bestræber sig paa at akkumulere de flydende Kapitaler, der er Statsmaskineriets nødvendige Smørelse.

Baade i Tyskland, Østrig og Ungarn er der fastsat Straf for Udsmugling af Kapital. Sidstnævnte Sted siges der at være udstedt en Folkelov, som med 5 Aars Tugthus og Konfiskation af Formue straffer dem, der bringer Formuerne i Sikkerhed til Udlandet eller fordeler dem for at unddrage sig Formueskatten; og fornylig kom der, som bekendt, en Henstilling fra den franske Regering til nevtrale Landes Pengeinstituter om ikke at udbetale fjendtlige Borgere deres respektive Tilgodehavender.

Med vaagende Argosøjne lurer saaledes Regeringerne paa egne og andres Borgere for at forhindre, at selv den

mindste Del af Folks rørlige Formuer bliver unddraget Statens trængende Behov.

Uden Forbindelse med Statens Skattepolitik men derfor af ikke mindre Betydning for Næringslivet er et Forslag af H. F. Crohn, som tager Sigte paa at hindre eller umuliggøre den ufrugtbare Spekulation i „Spillepapirer“ (særlig udenlandske), for at de derved frigjorte Kapitaler kan komme det erhvervende Samfund til Gode. Han anser det for rigtigt helt at forbyde Handel med udenlandske Værdipapirer, med mindre disse er optaget til Notering paa Børsen.

I Parenthes bemærket har vor hjemlige Børs — med nogle rene Undtagelser — aldrig formidlet Omsætningen af udenlandske Fonds og Aktier, hvad der i og for sig er en Fejl, da Transaktioner i disse Papirer, ved ganske at undrages enhver offentlig Kontrol, hyppigt vil blive udført til største Skade for Publikum, og Crohns Kritik burde af den Grund ogsaa være af Interesse for den hjemlige Fondsbørs.

Han ønsker nemlig yderligere, at Værdipapirer overhovedet ikke maa gøres til Genstand for Handel paa Børsen, med mindre de tjener almennyttige Erhvervs-Formaal: en udmærket Bestemmelse, som dog kan volde visse praktiske Vanskeligheder, da det vil blive noget af en Skøns-sag, hvilke Papirer der opfylder saadanne Formaal og hvilke der ikke gør det.

Da man desuden næppe tør vente, at en Børsledelse, der repræsenterer ret ensidige Standpunkter og Interesser, vilde være den rette Dommer i en saa vigtig Samfundssag, burde Afgørelsen formentlig henlægges under det Finansraad, som der i Aarevis har været talt og skrevet saa meget om, men som dog stadig ikke er blevet til noget. Det turde imidlertid blot være et Tidsspørgsmaal, naar en saadan Institution bliver oprettet, tvunget af Forholdenes Udvikling.

Et Finansraad, der burde sammensættes af Videnskabsmænd, Bank- og Børsfolk og praktiske Købmænd, vilde nemlig faa Funktioner nok at varetage, bl. a.: Stats- og

Kommunelaan, Diskontopolitik, Aktievæsen, Emissionsvirksomhed, Valutaspørgsmaal, Kapitalrationering, etc., etc.

Med Hensyn til sidstnævnte Problem refererer „Finans-tidende“ forøvrigt en Artikel fra „Affärsvärlden“, der meget minder om Crohns før omtalte Bemærkninger. Det hedder, „at ligesom man gennem Rationering af Varer søger at hindre visse stærke Konsumenter i at købe større Dele af Landets Varebeholdning og derved faa Priserne til at stige, saaledes tilsigter Kapitalrationeringen, ved at hindre visse ofte tilfældige og spekulative samt national-økonomisk set mindre berettigede Interesser, at det undgaas, at Kapital absorberes paa Bekostning af det normale Kapitalbehov. Ligesom Varer rationeres, skulde gennem Kapitalrationering den offentlige Organisation af Næringslivet udvides, saaledes at Landets samlede Kraft i Arbejde og Varer rettes mod de Maal, som tjener det almene Vel bedst; privatøkonomiske Hensyn maa i dette Tilfælde vige for de national-økonomiske“ (jvfr. Rathenau).

SLUTNING.

Hvis vi nu til Slut vil prøve paa at sammenfatte de mange Problemer, der har været omtalte, indenfor en afgrænset Ramme, saa kunde vi jo gøre det Tankeeksperiment at sætte os 10—20 Aar frem i Tiden og se, under hvilke nye og forandrede sociale og økonomiske Forhold vi eventuelt kunde tænkes at leve.

Vi forudsætter da, at Kongeriget Danmark — forenet med Nord-Slesvig — er et Land med c. 4 Millioner Indbyggere. Nationalt set er det et selvstændigt Rige, men det danner et Led af de forenede europæiske Stater, der atter gaar op i de forenede Verdensstaters Folkeforbund, der styres af et Centralraad med Repræsentanter for de forskellige Verdensdele; de staaende Millionhære eksisterer

ikke mere, og ligesom andre Stater har vi kun et Folkeværn til at oprette Ro og Orden i Landet.

Organisationens Tanke er nu trængt igennem overalt, saavel imellem Staterne indbyrdes som indenfor de enkelte Samfund.

Til at begynde med følte de gamle Forkæmpere af den hellige Individualisme sig noget hæmmet og trykket af de mange nye Forordninger, men efter at man havde indset, at Samfundet trives bedst under et ordnet og organiseret Styre, havde man givet sig tilfreds, og man lever nu sit Liv tilsyneladende lige saa frit og uhindret som i den gamle Liberalismens Tidsalder.

Organisation er som sagt indført overalt ikke mindst ved Fordelingen af hele Verdens samlede Produktion af Raavarer, der tilføres hvert enkelt Land i den Udstrækning, dets Folketal og Erhverv tiltrænger det. Naturligvis er samtidig alle Toldskranker, Handelstraktater og lignende kunstige internationale Hindringer mod et frit indbyrdes Samkvem fjernede, og i Stedet for Toldskatter er der af indirekte Skatter indført Afgifts-, Forbrugs- og Omsætningskatter for Luksusvarer og saadanne Forbrugsgoder, hvis Omsætning man af sociale og hygiejniske Grunde har ønsket hæmmet, som f. Eks. Spiritus og Tobak.

Medens man har indskrænket de indirekte Skatter til visse Kategorier af Varer, er de direkte Skatter praktiseret i en meget vid Maalestok. Arveafgiften er betydelig forøget og Arveretten er overhovedet indskrænket til de to første Arveklasser, Maksimalformuen er efter en stor Modstand endelig forsigtigt blevet fastsat ved en Million, idet det overskydende Beløb er blevet ombyttet med 5 % Statsbeviser, der amortiserer sig selv i Løbet af 60 Aar. Indkomstskatten og Formueskatten virker efter en stærkt stigende progressiv Skala, men er ikke særlig trykkende, fordi Arveafgiften og Maksimalformuen i en væsentlig Grad har støttet Statens Finanser.

Men desuden er der som noget nyt blevet indført en

Skat paa Udgifter, som, idet man ogsaa her gaar frem efter en stærk Progression, tilsigter at hæmme Luksusforbruget og befordre Sparsommeligheden.

Forøvrigt er der indenfor Erhvervs- og Finanslivet oprettet en Række Raad, som kontrollerer, koncentrerer og organiserer Finanser, Handel, Skibsfart og Industri.

Finansraadet har faaet dæmmet op imod det tidligere tøylesløse og uhensigtsmæssige Forbrug af flydende Kapital, og Handels-, Skibsfarts- og Industriraadene har faaet en Samvirken i Gang overalt, saa at Specialiseringen er blevet gennemført, Konkurrencen er ophørt, og det gamle Spild af Mennesker og Materiale er ikke mere til Stede. Varerne er ganske vist nu mere ensartede end tidligere, og de forhen stadig skiftende Moder kender man ikke mere noget til; Herrerne er dog ikke mindre velklædte og Damerne ikke mindre tækkelige og nydelige at se paa, fordi de nu ikke hvert andet Aar forlænger, forkorter, udvider og indsnævrer deres Kjoler eller pryder sig med de Vildes Attribute: Fjer og Ringe.

Tilslut er der at bemærke, at Minimumsløn blev indført kort efter at 8-Timers Normalarbejdsdagen havde fungeret, uden at efterlade synderlig Forstyrrelse i Produktionen, og Tredelingssystemet i Overskudet af Driften har hævet Arbejderens økonomiske og sociale Standard, saaledes at han nu overalt føler sig paa lige Fod med andre Befolkningslag, hvad enten det er Videnskabsmænd, Købmænd, Haandværkere eller Landboere.

Til Held og Lykke for Samfundet og Produktionen har Privaterhvervet, trods gentagne Forsøg fra kommunistisk Side paa at komme det til Livs, kunnet bibeholdes inden for de Grænser, som Samfundsorganisationen har afstukket, og der har i ingen tidligere Epoke været mere Brug for Flid, Sparsommelighed, individuel Dygtighed og Intelligensarbejde end i den nye Retfærdighedens Tidsalder.

Resultatet er da ogsaa blevet det, at man gennemgaaende finder jævnt velhavende og tilfredse Mennesker, og

kun Dagdrivere og Forbrydere har nu som tidligere deres drøje Dage.

Da man endvidere har indset, at enhver, der vil bestille noget, kan opnaa en hvilken som helst Stilling i Samfundet, som han attraar, naar han blot har Evner dertil og er flittig og dygtig, saa er der heller ikke mere nogen Jordbund for anarkistiske Strømninger, og Administrationen har nu betydelig mindre Besvær i sin Ledelse af Statsmaskineriet end i fordums Dage. — — —

Se saaledes kunde vi vel nok allesammen ønske os, at Verden vilde se ud i en overskuelig Fremtid. Om den virkelig vil fremtræde i en Tilstand af saa stor Fred og Harmoni som den her skildrede, vil vel navnlig komme til at afhænge af, om Menneskenes sunde Forstand og ædle Egenskaber sejrer over deres Egennytte og Havesyge.

Nødvendigt er det i hvert Fald, at alle Parter kommer hinanden i Møde og at man lærer at indse, at Hensynet til andre er den bedste Beskyttelse for En selv.

Men skulde dette virkelig ske, saa kunde det da ogsaa tænkes, at man om 10 Aar vilde finde, at der syntes at ligge en Evighed mellem Nutiden — og den Gang da Verdensvanvidet rasede.